

Haberler

Türkoloji Dünyasına İki Görsel Katkı: “Yakutistan Delegasyonu 1926 Bakü - Birinci Sovyetler Birliği Türkoloji Kongresinde” ve “Elley Bootur’un Yazıları”

Mart 2004 tarihinde Yakutistan’ın Verhne-Vilyuysk rayonunda, Verhne-Vilyuysk Cumhuriyet Gimnazyumu tarafından düzenlenen “Türk Eygete (Türk Dünyası)” adlı konferansa katılmak üzere Yakutistan’da bulduğum süre içinde Saha bilim adamları ile tanışma, Saha Türkçesi, Saha edebiyatı, kültürü, tarihi ile ilgili yapılan son çalışmaları görme fırsatım oldu. Özellikle 1990’lı yıllarından başlayarak Saha dil ve kültürünün korunması, araştırılması, geliştirilmesi adına pek çok çalışmalar yapılmaktadır. Saha Türkleri üzerine hem sanatsal, hem de belgesel filmlerin artışı da bu çalışmalar içindedir. Benim izleme fırsatı bulduğum, Saha halkının kendi köklerini, tarihini araştırma, sahip çıkma çabalarına iki önemli belge olan filmlerden biri “Yakutistan Delegasyonu 1926 Bakü- Sovyetler Birliği Birinci Türkoloji Kongresinde (Delegatsiya Yakutii na Pervom Vsesoyuznom s’yezde tyurkologov v g. Baku, 1926 g.)”, diğeri ise, Saha Türklerinin ataları olan Üç Kunkanların izleri üzerine olan “Elley Bootur’un Yazıları (Pis’mena Elley-Bootura)” dir.

Her iki film de 1992-1994 yılları arasında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde Saha (Yakut) Türkçesi ve Edebiyatı üzerine dersler veren, benim de hocam olan Doç. Dr. Yuriy İvanoviç Vasilyev’in çalışmalarıyla hazırlanmıştı. 500’den fazla gazete makalesi, 20’den fazla çeşitli dillerde kitapları ve 100’den fazla bilimsel makalesi bulunan Doç. Dr. Yuriy İvanoviç Vasilyev, sadece Saha Dili ve Edebiyatı üzerine bilimsel çalışmalarıyla değil, Saha dili, edebiyatı, kültürü ve tarihi alanında bilimsel bilgilerin, gelişmelerin popülerize edilerek Saha halkına ulaştırılması, duyurulması üzerine çabalarıyla da Saha halkı tarafından çok iyi tanınmakta ve sevilmektedir.

1. “Yakutistan Delegasyonu 1926 Bakü-Sovyetler Birliği Birinci Türkoloji Kongresinde (Delegatsiya Yakutii na Pervom Vsesoyuznom s’yezde tyurkologov v g. Baku, 1926 g.)”

Yuriy İvanoviç’in ilk belgesel film denemesi olan 1926 Birinci Türkoloji Konferansı, aynı zamanda Saha halkı üzerine yapılan ilk belgesel olarak bugün Yakutistan ile ilgili en değerli belgelerin korunduğu “Gosudarstvennoye Kinohranilişçe/ Devlet Film Arşivi”nde yerini almıştır.

Hemen hemen bütün Türk Cumhuriyetlerinden ve Özerk Bölgelerinden,

Moskova ve Peterburg gibi büyük merkezlerden, Macaristan, İran gibi dış devletlerden, aralarında Samoyloviç, Oldenburg, Barthold, Malov, Poppe gibi dünyaca tanınmış bilim adamlarının da bulunduğu 130'dan fazla delegenin katıldığı, ilk kez bütün Sovyetler Birliği bazında Bakü'de gerçekleştirilen 1926 yılındaki Birinci Türkoloji Kongresi bütün Türk halklarının yazın hayatında bir dönüm noktası teşkil eder. Türkiye'den de Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü'nün de katıldığı bu kongrede, toplantıya katılan bütün Türk halklarının Arap harflerinden Latin harflerine geçmesi yönünde karar alınmış, ayrıca imlâ ve terminoloji meseleleri de görüşülmüştür. Zaten Arap harflerini daha önce kullanmamış olan Sibiryâ'daki Türk halkları için bu kısmen Kiril harflerinden Latin harflerine geçiş demektir. Rus literatüründe daha önce "yazısız halklar" olarak adlandırılan bu halkların Latin esaslı alfabelere geçişi, bu alfabe ile ders kitapları, edebi eserlerin yazılmaya başlaması ile bu halkların edebi dillerinin oluşmasının temeli de atılmış oluyordu. Türkçenin ses yapısına daha uygun olan Latin harflerinin kabulü, Türkiye'de de okur yazarlığın yaygınlaştırılması bakımından büyük önem taşır.

1926 yılında yapılan bu kongreye Saha (Yakut) Cumhuriyetinden devlet adamı, Saha Özerk Cumhuriyetinin kurucularından biri olan İsidor Barahov, klasik yazar Anempodist Sofronov-Alampa, ünlü yazar ve dilci Aleksey İvanov-Künde'nin de katılmış olmasının verdiği heyecan, mesafenin uzaklığına ve finansal desteğin yetersizliğine rağmen Vasilyev Yuriy İvanoviç'i bu konferans ile ilgili bilgi ve belgelere ulaşmak üzere Moskova ve daha sonra Bakü'ye kadar götürmüştür. Moskova ve Bakü'de arşivler ve kütüphanelerde yaptığı yorucu çalışmalar, pek çok bilim adamı ile yaptığı görüşmeler neticesinde 22 dakikalık bir belgesel film ortaya çıkarmıştır. Kongre ile ilgili 1926 yılında yapılan kayıt yaklaşık 8 dakikadan oluşmaktadır. Hemen hemen bütün Türk Cumhuriyetlerinden ve Özerk Bölgelerinden gelen en değerli bilim adamlarının bu değerli 8 dakikalık görüntüsü içinde üç büyük Saha aydını yanında büyük Türk bilim adamı Mehmed Fuad Köprülü'nün de görüntüleri yer almaktadır. Filmde görüntüsü bulunan 130'dan fazla değerli delegenin büyük bir kısmı 1930'lu yılların sonunda halk düşmanı olarak suçlanarak öldürülmüştür. Bütün bu gelişmelerden sonra Sovyetler Birliğindeki ikinci Türkoloji Kongresi ancak bundan 50 yıl sonra, 1976'da Alma-Ata'da gerçekleştirilebilmiştir.

Yuriy İvanoviç Vasilyev'in 2002 yılında hazırlamış olduğu bu belgesel film üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda 1926 yılında yapılan Türkoloji Konferansı ile ilgili bilgiler sunulmaktadır, ikinci kısımda Yuriy İvanoviç Vasilyev'in bu filmin hazırlanma süreci, bu filmi yapma fikrinin nasıl doğduğu ve geliştiği üzerine açıklamaları, üçüncü kısımda ise, açıklamalar ve yorumlarla 1926 Türkoloji Kongresinin görüntüleri yer alır. Saha halkı üzerine ilk olarak çekilen bu belgesel filmde, hayatını Saha halkına adanmış olan Saha aydınlarının tek canlı görüntülerini görebilme imkanı Saha halkı için büyük bir coşku ve gurur kaynağı olmuştur.

1926 Türkoloji Kongresi üzerine çekilen bu film, bütün Türk halklarının yakınlaşması, birbirleri hakkındaki bilgilerin artırılması için büyük bir katkıdır.

2. “*Elley Bootur’un Yazıları (Pis’mena Elley-Bootura)*”

Sahaların türeyiş efsanelerine göre, Elley Bootur, Güneyde, Baykal Gölü civarlarından nehre bıraktığı bir kütüğe binip çok uzun yollar aşarak, Omoğoy Bay’ın yaşadığı Saha ülkesine doğru yola çıkar. Ancak, bu uzun ve zorlu yolculukta yazılarını kaybeder. Bugünkü Saha ülkesinde Omoğoy Bay ve halkıyla karşılaşan Elley Bootur, Omoğoy Bay’ın kızıyla evlenir. Elley Bootur’dan bugünkü Sahalar türerler. Halk, hayvan beslemeyi, kımız yapmayı, bahar bayramı “İsiah”ı kutlamayı, Saha inanç dünyasına ait herşeyi Elley Bootur’dan öğrenir. Elley Bootur, Saha geleneksel kültür hayatıyla ilgili pek çok şeyi kendisinden türeyen Saha halkına ulaştırmayı başarmışsa da, yazılarını yolda kaybettiği ve geçen zaman içinde kendi de unuttuğu için yazıyı kendisinden sonraki kuşaklara aktaramaz. Böylece Sahalar uzun bir süre yazısız kalırlar.

Doç. Dr.Yuriy Vasil’yev’in çektiği ikinci belgesel film olan “*Elley Bootur’un Yazıları (Pis’mena Elley Bootura)*” adeta bu türeyiş efsanesinin nasıl gerçeğe dönüştüğüne tanıklık etmektedir.

Sahaların ataları olduğu kabul edilen Üç Kurıkanlara ait ilk bilgiler Orhon Yazıtlarında ve Çin yıllıklarında geçmektedir. Orhon yazıtlarında 553 yılında Bumun Kağanın ölüm törenine katıldıkları yazılmaktadır. Tarihçiler, 10-12. yüzyıllarda Moğol soyları tarafından sıkıştırılan Sahaların atalarının daha kuzeye çağdaş Yakutistan topraklarına göç ettikleri kabul etmektedirler.

Yuriy İvanoviç’in ikinci belgesel film denemesi olan “*Elley Botur’un Yazıları*”nda Sahaların ataları olan 5-10. yüzyıllar arasında Baykal Gölü kıyısında, bugünkü İrkutsk Bölgesinde yaşamış olan Üç Kurıkan’lara ait arkeolojik buluntu ve belgeler yer almaktadır. Filmde Sahaların atalarına ait ilk kalıntılara, yazılı belgelere ulaşılmaya çalışılmakta, bu konuda çeşitli bilim adamlarının görüşleri alınmaktadır. 26 dakikalık bu filmde, Baykal Gölü çevresinde yapılan kazı çalışmalarında bulunan, Lena nehri kıyısındaki Kurıkanların kutsal dağı olduğu kabul edilen “Şişkino Kayaları”ndaki duvar resimlerinin, bugüne kadar deşifre edilememiş olan runik yazılı kapkacak ve duvar kabartmalarının görüntüleri, bilim adamlarının görüşleri ile birlikte sunulmaktadır. Bu yıl, adı geçen bölgede Arkeologların eline geçen birinin alt kısmında yer alan 30’dan fazla runik işaretin bulunduğu iki gümüş kabın da görüntüsü bu filmde yer almaktadır. Sibiry’a da yaşayan Türk dilli halklardan biri olan Sahaların ataları Kurıkanlara ait ilk film olan “*Elley Bootur’un yazıları*”nda, Üç Kurıkanların eskiden yaşadığı kabul edilen Baykal Gölü civarına ait büyüleyici manzara görüntüleri de bulunmaktadır.

Bu film, Türk tarihi, arkeolojisi ve dil araştırmaları için büyük bir katkı olmasının

yanında, Türkologlar ve Türk dünyasına ilgi duyan herkes için oldukça ilgi çekicidir.

Gülsüm Killi (Ankara)

(Alındığı tarih 30 Haziran 2004)

(E-Yayın tarihi 7 Kasım 2004)

ÇAĞDAŞ TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU 2004, 4-7 Mayıs 2004, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nce 4-7 Mayıs 2004 tarihleri arasında düzenlenen 'Çağdaş Türk Lük Araştırmaları Sempozyumu'nun üçüncüsü gerçekleşti. Gerçekten de Sempozyum, Türk Lük alanını, milâdî ve milât öncesi gibi temel bir zaman-mekân ekseninde, türlü disiplinlerde inceleyici ve irdeleyip yorumlayıcı bildirilerin sunulduğu bir akademik ortam yarattı. Türkler, farklı boy adlarıyla da olsa, ayrı ayrı milletleşme sürecini yaşamakta olsalar da Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarında ve bu kıtalarda hükmettikleri coğrafyalara ad vermek ve sahiplenmekle, tarih sahnesinde ne zaman etkili ve etkin aktör olarak rol almaya başladılarsa da, 20. yüzyıldan 21. yüzyıla modern zamanların da yarattığı, esasta tarihsel kırılmalarla coğrafya millet olmanın getirdiği siyasî, uluslar arası, sosyal ve kültürel, ekolojik vd. problemlerle hâlde de yüzleşmektedir. Bu çok boyutlu ve iç içe geçen problemler sarmalı karşısında kuramla beslenen entellektüel ve akademik duruşu biçimlendirici Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sema Barutcu Özönder'in sempozyumu açış konuşması, 4 Mayıs 2004 tarihinde başlayan ve dört gün süren sempozyumun, geçen üç yıla göre bildiri sayısı (45 bildiri), dolayısıyla katılımcılar seviyesinde yoğun bir içerikte geçeceğinin de habercisiydi. Hemen burada, ilk Sempozyumun (8-10 Mayıs 2002) bildirilerinin, bu yıl yayınlandığını, ikincisinin ve bu yılın da bildirilerinin basılacağı bilgisini de vermek yerinde olur.

Sempozyumun ilk günü, 20. yüzyılın son on yılında ve 21. yüzyılı hâlde de meşgul eden, uluslar arası politika disiplini içinde sunulan bildirilere ayrılmıştı. Alan uzmanlarının kuramsal tartışmaları bir tarafa kitle iletişimin de parçası olmakla dünya ulusal basın çevrelerinin Avrupa'dan, ABD ve Rusya'ya, Arap dünyasından Türkiye ve onun da dâhil olduğu Türk dünyasının türlü içerikte kalem sahibi entellektüel çevrelerinin de tartıştığı seviyede, üretilen ve tedavüle sunulan, bu noktada politik, sosyo-kültürel etkileriyle ve sonuçlarıyla; "Sovyet", "Sovyet sonrası", "küreselleşme", "ulus-devlet", "milletleşme" gibi bazı kavramsallaştırmaların Türk dünyası gerçekliği referansı ile sunulduğu bildiriler, ilk günün üç oturumunda dokuz bildiriyle tartışıldı. İlk bildiri aslında Türk bilim adamları açısından can alıcı bir konu üzerine oldu.

Araştırma nesnesini, araçları ya da malzemesi olmadan incelemesi mümkün olmayan, yorumlayıcı neden-sonuçlarını kurgusunun uç sınırında “havada kalmaya” mahkûm etmemek noktasında araştırmacı için yazılı ve görsel hafızayı saklayıcı “arşiv” ve arşivcilik, tarihsel değer taşıyan belgelerin ve her türlü kayıt ve evrakın elde edilmesi, kullanıcıya sunulması (sistemleştirme, tasnif ve elektronik ortama aktarım depolama) gibi arşivcilikle ilgili sorunsallarla beraber, Türkiye’nin, Türk cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu ile arşivler arası kurumsal işbirliğinin, Sovyet sonrası düzlemde ele alındığı bildiri, ilk elden kurumsal işbirliğinin önündeki engelleri de içerden bir kişi olarak aktaran Devlet Arşivleri Genel Müdürü Doç. Dr. Yusuf Sarımay tarafından sunuldu. Onu Kırıkkale Üniversitesi Uluslar arası ilişkiler Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Enver Bozkurt’un “Türk Cumhuriyetlerinde İş Birliği İmkânı olarak Uluslar Arası Hukuk” konulu bildirisini izledi. Bildirinin önemli bir saptaması, Sovyet parçalanması sonrası, açık pazar ekonomisi ve liberal çok partili sistemi yerleştirmek üzere, devlet ve toplumsal organizasyonu şekillendirmekte olan bağımsızlıklarının 13. yılında Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde, iç hukuk ve uluslar arası hukuk alanında Türk Cumhuriyetlerini dünya ile “bütünleştirme” problemine yönelik akademik ilginin, dolayısıyla araştırmaların eksikliğine yapılan vurgu idi. Sempozyumun ilk günü, ağırlıklı olarak uluslar arası ilişkiler bütünlüğü içinde Sovyet sonrası Türklük alanlarının problemlerine ayrılmıştı. Buna bağlı olarak Enver Bozkurt’un bildirisini tamamlayıcı bir diğer bildiride ise esasta Milletler Cemiyeti’nden Birleşmiş Milletlere, hatta dekolonizasyon bağlamlarıyla da ilişkilendirilmekle, kavramın ortaya çıkışı ve hakkında ileri sürülen açıklama ve örneklendirme düzlemleri dikkate alınarak, hukukî olduğu kadar siyasî bir kavram olarak “self-determinasyon” kavramının Sovyet sonrası durumla bağlantılı olarak Türk Cumhuriyetleri, bu nokta Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne ve Rusya Federasyonu’nu oluşturan “özerk” cumhuriyetlere uzanan bir mekân ilişkilendirmesiyle irdelenmesi oluşturdu. Bildiri sahibi yine Kırıkkale Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Kütükçü idi. İlk günün ikinci oturumu ise, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. M. Cihat Özönder’in, ABD’nin 11 Eylül saldırılarıyla başlayan ve Irak’ı, Saddam rejimini tasfiyesi ile neticelenen işgalinin takip ettiği süreçte Türkiye’nin de bölgesel aktör olarak kenarda kalmama kaygısıyla içinde kendisini etkin aktör varsaydığı Ortadoğu’nun “yeniden” biçimlendirilmesinin adı olarak tedavüle sunulan “Büyük Ortadoğu Projesi, sözde bu proje etrafında başlatılan ve bölge sakinlerinin ve ülkelerinin “edilgenleştiği” veya meydan okuduğu çerçevede, sürecin yaratmakta da olduğu siyasî ve etno-politik sorunların Türklük alanlarına yansımalarını konu alan “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türklük alanları” başlıklı bildirisini ile başladı. Bildiri içeriği Proje’nin tartışıldığı kitle iletişim her tür platformunda kasıtlı olarak yarattığı “karışık” kafalara da bir akademik perspektif

sunuyordu. Bu bildiri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Seyfettin Erşahin'in "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ulusal Güvenlik ve Din" başlıklı son derece önemli bir konuda katkılı bildirisi izledi. Kendisi Kırgızistan'da uzun süre kalmış bir bilim adamı olarak Erşahin, Sovyet sonrası Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde dinî uyanışın, bu noktada İslâmî canlanmanın politik ve sosyo-kültürel izdüşümü hakkında doyurucu bilgiler vererek yorumladı. Gerek İran merkezli gerekse Vahhabî vd. kaynaklı dinî akımların ihracı bir tarafa Hristiyan Katolik ve Protestan ve türevi Hristiyan dinî akımlarının misyoner faaliyetinin de, türlü araçlarla açık alanı durumdaki Orta Asya ve yanı sıra Rusya Federasyonu Türklüğü, Sovyet döneminin din siyaseti, sistemli yürütülen ateist propagandaları karşısında, gücünü yine de içten içe koruyan İslâmiyet'in, dinin bir kültür birleşeni olduğu bilindiğinde, önünde duran idarî ve toplumsal seviyede örgütlenme problemleri (dinî öğretimin önemi, örgün ve yüksek seviyede öğretimi) üzerine özellikle temas etti ve bunu ulusal güvenlik olgusuyla birleştirdi. Erşahin, bu cumhuriyetlerin otoriter rejimleri ve laik devlet yapıları dikkate alındığında, ancak devlet kontrolünde bir din örgütlenmesi, resmî olana göre "sapma" yorumlara izin verilmediği boyutta, bir ulusal güvenlik faktörü saymakla, Orta Asya için dinî canlanmayı geriletici, Batı'nın Doğu'yu ve İslâmiyet'i anlamlandırma adına da bir yerde "üretilen" bir gerçeklik olarak "köktencilik" (*fundamentalism-integrisme*) meselesini de Orta Asya bağlamında karşılaştırmalı olarak tartışma zeminine taşıdı. İkinci oturumun son konuşmasını, Kırıkkale Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran "Küreselleşme ve Ulus-Devlet İlişkisi" konulu bildirisi ile yaptı. Küreselleşme gerçeğinin karşısında aşınan ve aşındırılan bir yapı olarak üniter ulus-devlet gerçekliğinde, devlet kurucu aslı unsur dışında, siyasî sınırlar içinde, bu unsur dışında kalan "küçük" etnikliklerin de mutlak siyasî uzantısı olması beklenen kültürel hukuku meselesi de tartışma alanı yarattı. Bu çerçeve, ulus-devletin siyasî ve millî sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği, devletin hukuksal yapısının niteliğini de sorgulanır hâle getirdi. Taşkıran'ın bu çerçevede ele aldığı bildirisi ile ikinci oturum son buldu. Son oturumda sunulan dört bildirinin sahipleri de ilgi uyandıran konulara eğildiler. Hacettepe Üniversitesi'nden sosyolog ve tarihçi iki araştırmacının; Dr. Cahit Gelekcî'nin "Küreselleşme Sürecinin Türk Coğrafyasına ve Türk Kültürüne Etkileri" ve Dr. Saime Selenga Gökgöz'ün "Sovyet Sonrası Rusyasında 'millet' ve 'milletleşme' Tartışmaları: Tataristan Örneği" başlıklı bildirileri kendi uzmanlık alanları çerçevesinde dikkate değerdi. Felsefenin sorgulamak demek olduğu çizgi üzerinde Dr. Fahri Atasoy'un "Küreselleşme karşısında Millî Kültürler" konulu bildirisi, millet/ulus gerçekliğini sosyolojik "kültür" olgusuyla birleştirerek, küreselleşmenin belki de en önemli sonuçlarından birisi olarak görülebilir millî kültürün, "kendi-öteki" kültür olarak, mensupları tarafından nasıl kendiliğinden (?) "ötelendiği" sorunsalını örneklerle değerlendirdi. "MacDonald'slaşmanın" dayanılmaz ağırlığından dem

vurmasa da Atasoy, her gün kafalara kazılan Coca Cola'nın reklamı hatırlanır, onun 'hayatın tadı'nu çıkar mesajına, bu mesajın karşısına çıkan, "yerlilik" vurgusuna ve bunun tepkisiyle üretilen Cola Turca'yı içtiğinde dönüşen, bıyık bırakan, bu dış görünüşü yanında davranışları da "başkalaşan" üstelik bir Amerikalı'ya "Dağ başını duman almış'ı" söyleten bir söylemin millî olanının meydan okuma biçimlerindeki Batı-Doğu ikiliğinde kompleksten de arınmayan abartılı mecazlarını da sorgulamakla, yine de dışa vurulan duyarlılığı dile getiren Atasoy, Türkiye bağlamında toplumun korumakta geciktiği, kaybetmekte olduğu değerleri "savunma" yolu olarak altını çizdi. Bu oturum ve Sempozyumun ilk günü Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Fahri Temizyürek tarafından "Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkilerinin Geleceğinde Stratejik bir Açılım: Türkiye Türkçesi" başlıklı bildiriyle son buldu. Bildiri sahibi Temizyürek, gerçekten, Sovyet sonrası bağlamda, yalnızca Orta Asya Türk cumhuriyetleri için değil Sovyet rejimi altındaki bütün Rus olmayan halklar için planlı uygulanan dil siyasetinin sonucu olarak duran Rusçayı anadil seviyesinde konuşurluk problemine atıfla, anadili yeniden bütün alanlarda muteber kılmanın millî ve resmî politikalarının benimsendiği bir içerikte, Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasında "bağların" (kastedilen tarihî bağların ötesinde) 20. yüzyıl başına ve öncesine atıfla yeniden inşa edilebilmesinin araçlarından biri olarak Türkiye Türkçesinin diğer Türk soylulara öğretimi, Türkiye'nin Türk dünyasına yönelik belirlediği stratejilerden biri olarak değerlendirdi. Bu değerlendirmede, tartışmanın bir ucu da küreselleşme gerçekliğinde Türklük alanlarında politik hâkimiyetin aracı olarak birbiriyle "çatışan" dillerin rekabetiydi. Öyle ki bu rekabetin ABD'nin ve onun strateji üreten akademik çevrelerinin Türkiye'de de bilinen temsilcilerinden birinin İngilizceyi, Rusçaya ve tabii Türkiye Türkçesine karşı *lingua franca* olarak açıkça teklif ettiği ve Türkiye'de yapılan bir uluslararası akademik toplantıyı değerlendirir¹ içerikte bir katkı ise, bu çerçevede dinleyiciler arasından bir katılımcı tarafından yapıldı.

Sempozyumun son üç günü, dil, edebiyat, tarih, sanat, sosyoloji, etnoloji, halkbilim ve arkeoloji alanlarında disiplin temsilcilerinin bildirimleriyle farklı bir renkte geçti. Öyle ki ikinci günde filolojik ve linguistik açılım ağırlıkta iken, bu ağırlık yerini üçüncü gün edebiyata, halkbilim, etnoloji, sosyoloji ve sosyo-linguistike bıraktı. Son gün ise dil, edebiyat ve tarih iç içeydi.

¹ Katılımcının izlediğini ifade ettiği "Kafkasya ve Orta Asya: Bağımsızlık sonrası, Geçmiş ve Gelecek" konulu uluslararası konferansa bildiri ile katılan Paul Henze'nin bu teklifi, "Millî Bağımsızlık ve Devletin Kültürel ve Sosyal Boyutları" konulu oturumun tartışma kısmında tarafından hararetle dillendirilmiş ve bu teklif, yine katılımcının izlenimiyle Türk dilli akademiklerde nispi bir şaşkınlık yaratmayı başarabilmiş.... Konferansın bildirimleri, Türk bilim adamları da dâhil olmak üzere İngilizce sunulmuştur: *International Conference on Caucasus and Central Asia: After Independence, Past and Future*, (Bilkent University, Ankara, 25-27 May 1995, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı ve Bilkent Üniversitesi.)

Herhangi bir bilimsel toplantının kuşkusuz program içeriği kadar, ilgili programı sunma, duyurma ya da cazip kılma biçimi de önemlidir. İçerik mi biçimi belirler tartışması, “lirikler ve fizikler” benzeri uzantısı olan bir tartışma olsa da, Sempozyum program davetiyesi de, bildiri ile katılımcılar bir tarafa, bir şekilde eline geçenleri ve geçecek olanları herhalde en başta cezbedip, merak uyandırabilirdi. Neden? Çünkü, demir kazıkla ayırdığı yer ve gök arasında yaratılan kişi oğlunu doğasıyla beraber merkeze alan Kam davulunu sempozyuma “logo” yapan düşünencinin özneliği, sempozyumun, üç yıldır sürekli ve yeni katılımcıları arasında diyalog konusu olacak kadar ilgi uyandırmaya devam ettiği için. Öyle ki, coğrafyaya sıkıştırılmayan “Türklük alanının” akademik inceleme nesnesi olduğu sempozyuma üç yıldır katılan Doç.Dr. Naciye Yıldız’ın (Gazi Üniversitesi) tematik devamlılıkla bu yıl zihnini kurcalayan Türk kültüründe “kötü ruhlar” idi. Eski Türk inancının ritualistik boyutunu, tabi cemaatiyle beraber temsil eden, kötü ruhları da kovucu kam, vazgeçilmez davuluyla kendinden geçip ötelere konuştuğu tarifsiz anlatının kurgusal faili de olabilirdi. Sempozyumun yeni katılımcılarından ve son günün son bildiri sahibi sanat tarihçisi Dr. Erdal Eser ise (Hacettepe Üniversitesi), yine kam davulunun simgesel göndermeli resmi referans alınrsa, simgeden imgeye “Asyatik Evren imgesi” ile buluşturarak görsel araçlarla destekleyerek ilginç bir bildiri sundu. Yine sempozyumun üçüncü günü Naciye Yıldız’ı ilginç ve dikkat çekici bildirileriyle Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü öğretim üyeleri, Doç. Dr. Ufuk Tavkul’un “Kültürel Etkileşim Açısından 12 Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı” başlıklı ve Yard. Doç. Dr. Aynur Öz Özcan’ın Türk destan geleneğini bütünlüğünde Özbek “Alpamış Destanında Mizahî Unsurlar” konulu bildirisini takip etti. Kısa bir aradan sonra, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi’nde (ASAM) uzman olarak çalışan Dr. Nuraniye Ekrem “Tevarih-i Musikiyyun” ve Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim üyesi Doç. Dr. Jale Demirci de, kendisinin üç yıldır bu sempozyuma katıldığı hatırlanrsa tematik devamlılıkla bu yıl yine “Kerkük Türklerinde ‘alkışlar’” konulu bildirilerini sundular. Özellikle Demirci’nin bildirisini katılımcıların soruları ve katkılarıyla renklendi. Öğleden sonra, ikinci günün üçüncü oturumu, üç bildiri ile canlı ve tartışmalı geçti; “akrabalık” gibi sosyolojik bir olgunun etrafında, biri Kırgız Türkçesinde diğeri Borçalı ağzında akrabalık terimleri üzerine inceleyici, irdeleyici bildiri sahipleri; Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü Öğretim üyesi Doç. Dr. Gülzura Cumakunova “Kırgız Türkçesinde Akrabalık Terimleri” başlığını taşıyordu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Modern Diller Bölümü öğretim üyesi Slavist-Türkolog Doç. Dr. Leyla Tagızade ise, aslen Borçalı olmakla kendisinin saha dil araştırmasına dayanan, sahadan sesli kayıtlarla destekleyerek ve terimleri ilişkilendirdiği ve tasniflendirdiği şemalarla kuvvetlendirerek sunduğu “Borçalı Ağzında Akrabalık Terimleri” konulu bildirisini Türk sosyolinguistiği açısından son derece katkılı idi. Bu oturumun bir diğeri bildirisini

ise Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk'ın Kırgız atasözlerinde negatif ve pejoratif anlam yüklenen bazı dinî kavramlar ve bunlarla ilgili söz ve sözcükler hakkında ilginç saptamalarda ele aldığı "Kırgız Atasözlerinde Dinî Kavramlar ve Bunlarla ilgili Sözcük ve Sözler" başlığını taşıyordu.

Saima Selenga Gököz (Ankara)

(Alındığı tarih 30 Eylül 2004)

(E-Yayın tarihi 7 Kasım 2004)

II. DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU, 24-26 Mayıs 2004, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği, Ankara.

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Ankara'da 24-26 Mayıs 2004 tarihleri arasında bilimsel bir sempozyum düzenledi. Başta Ankara Üniversitesi olmak üzere Hacettepe, Marmara, Yıldız Teknik, Çukurova, Pamukkale, Mersin, Fırat, Yüzüncü Yıl ve Anadolu Üniversitelerinden gelen Türkologların katılımıyla zengin içerikli ve katkılı bir sempozyum gerçekleştirildi. Üç gün süren sempozyumda 32 bildiri sunuldu ve tartışıldı. Sempozyumun bildirileri dilden edebiyata, kültür tarihine kadar uzanan geniş ve zengin bir konu içeriği ile bilimsel açıdan özgün ve katkılı çalışmalar olarak dikkati çekti.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Muzaffer Göker Salonu'nda yapılan sempozyumun açılış konuşmasını Fakülte Dekan Yardımcısı Prof.Dr. Rahmi Er yaptı. Ardından Sempozyumun düzenleyicilerinden olan Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Başkanı Prof.Dr. Olcay Öner toy söz konusu sempozyumun gelenekselleştirilmesi konusundaki çaba ve dileklerini ilettiği açılış konuşmasında ayrıca DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinin kurduğu Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği ve faaliyetleri konusunda bilgiler verdi.

Sempozyumun ilk gününde üç oturum hâlinde sunulan bildirilerin zengin içeriği dikkati çekmektedir. İlk oturumda Prof.Dr. Ramazan Kaplan 'Edebiyat Araştırmalarında Yöntem Sorunları Üzerine' adlı bildirisiyle modern edebiyat alanındaki araştırma yöntem ve tekniklerine eleştirel bir bakış açısıyla bakmış ve alanın problematikleri üzerinde çözüm önerileri sunarak durmuştur. Yeni Türk edebiyatı alanında, özellikle karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına katkılı bir incelemeyi Dr. Nihat Arslan 'Ömer Seyfettin'in 'Bahar ve Kelebekleri' ile Mauspassant'ın 'Jadis' Öyküleri Arasında Bir Karşılaştırma' adlı bildirisi ile yapmıştır.

Bildirisinde Dr. Arslan farklı kültürlere ait edebî ürünlerin karşılaştırılmasında göz önünde bulundurulması gereken noktalar konusunda ilginç bir yaklaşım ortaya koymuştur. Sempozyumun ikinci oturumunda tarihsel leksikoloji alanında iki bildiri sunulmuştur. Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesinden Prof.Dr. Zafer Önler 'Kutadgu Bilig ve Divânü Lügâti't-Türk'te Sağlık Bilgisi Terimleri' adlı bildirisinde, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesinden Prof.Dr. Zuhâl Ölmez 'Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın Eserlerinde Anlam ve Kökenlerini Verdiği Sözcükler Hakkında Değerlendirme' adlı bildirisinde Türkçenin tarihî temel eserlerindeki genel sözcükte yer alan kelimeler ve terimler üzerine köken ve anlam bilgisi değerlendirmeleri yapmışlardır. Aynı günün üçüncü oturumunda Çağdaş Türklük araştırmalarını içeren dil ve edebiyat alanında üç bildiri dikkati çekmektedir. Pamukkale Üniversitesinden Doç.Dr. Vedat Ceyhan Uygur halk edebiyatındaki hiciv türüne Çağdaş Karakalpak edebiyatından örnekler getirerek 'Karakalpak Edebiyatında Hiciv' başlığı ile sunmuştur. Ayrıca Ankara Üniversitesinden Yrd.Doç.Dr. Aynur Öz Özcan ise 'Özbek ve Türkiye Türkçesinde 'Kesinlik' Bildiren Modal Sözcükler' adlı bildiriyle gramer kategorileri içinde ihmal edilen modal sözlerin Özbekçedeki kullanımına örneklerle açıklık getirmiştir. Aynı üniversiteden Doç.Dr. Melek Erdem'in 'Türkmen Türkçesinde Sıfat-fiillerin Perifrastik Kullanımları' adlı bildiriyle Türkmen Türkçesinin önemli bir dil özelliği olan dolaylı anlatım konusuna örneklerle özgün bir yaklaşım getirmiştir.

Sempozyumun ikinci gününde ilk oturumu Eski Türk edebiyatı, özellikle Divan edebiyatıyla ilgili bildiriler oluşturdu. Özellikle Divan şiirini sözcükte, estetik ve felsefi açıdan ele alan özgün bildiriler dikkati çekti. Ankara Üniversitesinden Prof.Dr. Cem Dilçin 'Divan Şiirinde Çağırışım Ögesi Olarak Yer Adları' adlı bildirisinde özellikle İstanbul Boğaziçi kıyılarındaki yer adlarının Divan şiirindeki çağırışım unsuru olarak kullanımını, sosyo-kültürel boyutunu incelemiştir. Çukurova Üniversitesinden Prof.Dr. Mine Mengi 'Divan Şiiri Estetiği açısından 'İcâz' adlı bildirisinde bir belâgat terimi olan 'icâz'ın Divan şiirindeki yeri, varlık nedeni irdelenmiş, tarihî gelişim sürecinde güzel şiirde bulunması beklenen niteliklerin neler olduğu meselesi tartışılmıştır. Ankara Üniversitesinden Prof.Dr. İsmail Ünver'in 'Farklı Coğrafyalarda Yaşamış İki Şairin 'Şitâ'iyye'lerinde Kış' başlıklı bildirisinde Fuzulî ve Nedim'in şiitaiyyeleri karşılaştırılmıştır. Ayrıca Fırat Üniversitesinden Ar.Gör. H. Gamze Demirel'in '16. Yüzyıl Şairlerinde Fazlî'nin 'Gül ü Bülbül' Mesnevisindeki Şahıs Kadrosuna Farklı Bir Bakış' adlı bildirisinde Divan şiirine felsefi boyuttaki bakışı ilginç bir şekilde ortaya koymuştur. Aynı gün ikinci oturumda genel Türkçenin sözcükte yer alan belirli alanlara ait terminolojiler hakkında iki ilgi çekici bildiri sunulmuştur. Ankara Üniversitesinden Doç.Dr. Jale Demirci tarihî Memlûk-Kıpçak Türkçesinin zengin sözcükte toplayan alanın Arapça hazırlanmış sözlüklerinde geçen meslek adları üzerine bir bildiri hazırlamıştır. Dönemin sosyo-kültürel yapısını da veren bu dil malzemesini Demirci gruplara göre tasnif ederek köken ve anlam

açısından incelemiştir. Yine Ankara Üniversitesinden Doç.Dr. A. Melek Özyetgin 'Eski Türklerde Ortak 'Tüccar' Terimi Üzerine' adlı bildirisıyla, orta zaman Türk devletlerindeki ticaret hayatında önemli yeri olan *ortak* 'tüccar' kavramı üzerinde köken, işleyiş ve kullanım alanı açısından durarak kültür tarihimizi ilgilendiren teknik terim değerindeki *'ortak'* kelimesini etraflı olarak incelemiştir.

Aynı gün son oturumda Marmara Üniversitesinden Doç.Dr. Gülşen Seyhan Alışık 'Huncı'nın Yavuz Sultan Selim Han'a Yazdığı Manzum Yakarışı' ile Hacettepe Üniversitesinden Doç.Dr. Ülkü Çelik Şavk'ın 'Kararsız Dilli Eserlere Bir Örnek: Za'îfî'nin Cevâhir-nâmesi' adlı bildirileriyle tarihî metin tanıtımı yapılmıştır. Türk dilinin gramatikal yapıyla ilgili problematik meselelerine eğilen bildiriler de Sempozyum programı içinde yer almıştır. Örneğin A.Ü.'den Yrd.Doç.Dr. Paşa Yavuzarslan'ın 'Türk Dillerinde k-> t- ~ d- Değişimi ve Bazı Etimolojik İzahlar', Araş.Gör. Vefa Nalbant'ın 'Eski Türkçede kî ünlemi ve Bunun Anadolu Ağzlarındaki gî Ünlemiyle Karşılaştırması', Araş.Gör. Ahmet Büyükakkaş'ın 'Hidayet Divan'ındaki -ubam/-übem Şekli Üzerine' adlı bildirileri bu alanda katkılı çalışmalardandır.

Sempozyumun son gününde iki oturum Yeni Türk edebiyatının çeşitli meselelerini ele alan ilginç ve katkılı bildirilerle doludur. Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Orhan Kemal, Adalet Ağaoğlu gibi Türk edebiyatının önemli yazarları çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bunun dışında Halk edebiyatı alanında Ankara Üniversitesinden Prof.Dr. Hasan Özdemir 'Tarihsel Bir Fıkra Figürü: Divane Tipi İnsan ve Yansımaları' adlı ilginç ve katkılı bildiri sunmuştur.

A. Melek Özyetgin (Ankara)

(Alındığı tarih 20 Eylül 2004)

(E-Yayın tarihi 7 Kasım 2004)